

A felhasználó, aki nem vevő; a piac, amely virtuális

Mi a különbség a felhasználó és a vevő között? A *vevő* az, aki áruért (a piacon) ellenértéket (pénzt, szolgáltatást) ad az eladónak, míg a *felhasználó* esetenként „csak passzív befogadó”, nincs igazán érdekelve a hasznosításban, értéknövelésben, hiszen nem fizetett az áruért.

De áru-e az információ? Szerintem igen, mivel az áru minden feltételének megfelel. Van használati értéke és értéke, előállításában emberi munka, feldolgozásában értéknövelés van.

Mi a *piac*? Az a hely, kapcsolat, ügylet, tevékenység stb., ahol a termék gazdát cserél, pénzben kifejezhető értéke megtestesül, tehát a vevő (igénylő, hasznosító) ellenértéket ad az anyagért, szolgáltatásért stb., és pedig olyan összegben, amely biztosítja a termelő, szolgáltató stb. bővített újratermeléshez szükséges tevékenységét.

Hogyan felel meg az eddig elmondottaknak az *információ*, különösen a műszaki információ Nyugat-Európában és hazánkban?

Nyugat-Európában élő, tényleges piacgazdaság van. A vevő többnyire mégis csak az ár 25–30%-áig tekinthető vevőnek, az ár maradék (nagyobb) hányada állami támogatás. Különösen igaz ez, ha a „vevő” kisvagy középvállalkozó!

Óriási a kínálati paletta, amely igyekszik a hasznosítók igényeihez alkalmazkodni, a könyvtári alapszolgáltatástól kezdve, a konzulting tevékenységen keresztül, a megvalósíthatósági és trendtanulmányokig. Ebből csak néhány szolgáltatás, így pl. a tanulmány, a konzulting tevékenység stb. az igazi, piaci nyereséget hozó vállalkozás, a többi, pl. az anyaggyűjtés, feltárás, rendszerezés, alapinformációk nyújtása stb. állampolgári jogon ingyen vagy csökkentett áron jár, hisz adófizető polgár veszi igénybe mindezt.

Tapasztalat, hogy a kis- és középvállalatok csak akkor veszik igénybe az információt, ha olcsón jutottak hozzá, pedig számukra a verseny szempontjából az információ nagyon lényeges. A piacgazdaságban az állam az esélyegyenlőség érdekében ennek az „olcsósítási” kötelezettségének igen színvonalasan igyekszik eleget tenni. Alapvető érdeke az, hogy az információt minél többen tudják igénybe venni, növelve ezáltal a termelés, végső soron a társadalom funkcionálásának hatékonyságát.

Azt, hogy miként vállal szerepet az állam a fejlett piacgazdaságokban az általános tájékoztatási támogatáson túl is, két rövid példával lehet megvilágítani.

Finnországban 1986-ban már befejeződött az az országos program, amely az állami műszaki fejlesztés finanszírozásában egy olyan számítógépes információs hálózatot valósított meg, amely szinte ingyenesen nyújtja a kis- és középvállalkozóknak azokat a hardver- és szoftver- (PC, hálózat, telekommunikációs feltételek stb.) eszközöket, amelyek segítségével szinte minden vállalkozó hozzájuthat a finn, a skandináv és a nemzetközi adatbankokban felhalmozott információhoz.

Hollandiában egy-egy informatikai projekt elindításához elegendő a várható költségek 50%-át összegyűjteni, a maradék 50% már állami támogatásból szerezhető meg. Ugyanakkor a holland tapasztalatok – az előbb említett informatikai projektekkel kapcsolatban – számunkra is megszívlelendő tanulságokkal szolgálnak. Ezek lényege: a kis- és középvállalkozók igen nehezen barátkoznak meg a számítógép használatával. Sokkal szívesebben veszik igénybe az „emberi közvetítéssel”, az ún. brókertevékenységgel beszerezhető információforrásokat, és az ily módon számukra „emberközeli” tett információkat.

A másik érdekes tapasztalat, hogy a vállalkozók nem szívesen használják közvetlenül az egyetemek bróker típusú szolgáltatásait. Ezért az egyetemek inkább a háttérben maradva támogatják a kisebb brókercégeket. Ugyanakkor igen nagy a bizalom a könyvtárak iránt, ezért keretükben ugyancsak kifejlődött az információs bróker tevékenység.

A külföldi helyzet rövid bemutatása közben meg kell említeni a nagy adatbankok szerepét, helyzetét is. Közülük ugyan csak a legnagyobbak gazdaságosak, nyereségesek, ennek ellenére mégis egy sor speciális, főleg a nemzeti vonatkozásokat és adottságokat feltáró adatbank épül és működik, a legtöbb esetben állami támogatással. Ennek az is az egyik célja, hogy az érdeklődő olyan nyelven, amelyet jól ismer, juthasson hozzá a legfontosabb információkhoz. Az EK-ban az információ integrált; kereteiben számos olyan adatbázis található, amely különböző országokat fog át, és hasonlóan az EK egyéb kiadványaihoz, többnyelvű. Azonfelül, hogy az informatikai és könyvtári projektek

igencsak koordináltak, a legtöbbjük a költségek minimálisan 50%-át kitevő központi EK vagy nemzeti állami támogatást élvez.

Mi ezzel szemben a magyar helyzet? Nálunk egy épülő, kifejlődőben levő piacgazdaság van, olyan induló *kis- és középvállalatokkal*, amelyek nagy része rövid időn belül vagy tönkremegy, vagy egy egyszeri „nagy bulira”, adóelsíbolásra jött létre, amihez egészen speciális típusú, általában nem könyvtári eredetű információ kell. Ezek tehát sem vevőként, sem hasznosítóként nem jöhetnek szóba.

A még élő, fuldokló, küszködő *közép- és nagyvállalatok* gazdasági és műszaki elitje – korábbi szokásához híven – ugyan „fogyasztana” információt, ám a vállalatnak erre mind kevesebb pénze van. A *vegyes* vagy tisztán *külföldi* tulajdonú vállalatokat a műszaki és piaci információknak csak igen kis szegmense érdekli, főleg a speciális magyar eredményekről szóló.

Ilyen vevőket kell megnyerni egy olyan „piacon”, amely nem igazi piac, hisz mindenki főleg eladni akar. Ugyanakkor az állam nálunk úgy kíván erről a szimulált, virtuális piacról kivonulni, hogy elfelejti saját állami kötelességét. Még azokat a tapasztalatokat, ismereteket sem hajlandó valójában elfogadni, amelyeket a követésre kiszemelt piacgazdaságok mutatnak, ajánlanak, sőt esetenként megfogalmaznak az információgyűjtés, -feldolgozás és -felhasználás vonatkozásában.

Az OMIKK helyzete:

Néhány kolléga biztosan emlékszik arra, hogy a két éve Szarvason tartott találkozómon nem éppen optimista képet festettem az OMIKK szakirodalmi tájékoztatásának helyzetéről és várható jövőjéről. Sajnos, a jövővel kapcsolatosan egyelőre csak a negatív tendenciák valósultak, illetve valósulnak meg. A nagy- és középvállalatok – amelyek komoly előfizetői voltak szolgáltatásainknak – összeomlása, illetve agóniája tovább tart. Az újonnan alakult kis- és középvállalatokkal a kapcsolatfelvétel esetleges, alig tudunk eljutni hozzájuk, legtöbbjük nem is igényel még műszaki információt.

A különböző szolgáltatásaink (pl. szakirodalmi tájékoztatók, témafigyelés, irodalomkutatás, műszaki-gazdasági tájékoztatás) iránti kereslet 1991-hez képest további 30–40%-kal csökkent, pedig az 1991. évi is az 1986. évinek mintegy 40%-a volt csak. Emiatt számos kiadványunk megszűnt, vagy összevontuk őket.

1994-től minden valószínűség szerint erre a sorsra jut az OMIKK két legrégebbi szolgáltatása, a szakirodalmi tájékoztatás és témafigyelés is.

1992 őszén egy felmérést végeztünk a *Szonda Ipsossal*, amely 200 különböző típusú, nagyságú budapesti és vidéki vállalatot, vállalkozást, intézményt stb. kérdezett meg egy előre kidolgozott kérdőív alapján. Mit mutatott az összesítés? Azt, hogy

- ▶ a szakirodalmi tájékoztatás, témafigyelés és irodalomkutatás kiemelkedően a legismertebb, a leginkább igényelt tájékoztatási forma;
- ▶ a megkérdezettek kb. 60–70%-a igényli a magyar nyelvű hozzáférhetőséget;
- ▶ fontosnak tartják a műszaki információt, de növekvő az igény a cég, termék stb. típusú információk iránt is.

Mivel a felmérésben jelzett igény mint fizetőképés kereslet csak kis részben jelentkezik, és nem biztosítja a tevékenység nyereséges folytatását, az intézet vezetése a különböző műszaki körök és a főhatóság – az OMFB – véleménye alapján úgy döntött, hogy a kellő nyereséget nem hozó tájékoztatási formákat meg kell szüntetni. Hagyományos formájú tájékoztatókat csak megbízásos alapon állíthatunk elő.

Ugyanakkor az év közepétől kísérletként már elindult az a számítógépes hálózatba szervezett feldolgozó és szolgáltató rendszer, amelyhez az OMFB segítségével jutottunk hozzá, és amely alkalmasnak látszik szolgáltatásaink kibővítésére, fejlesztésére.

Mindezen tények és néhányunk saját meggyőződése alapján továbbra is szeretnénk folytatni a szakirodalmi feltárást, és különböző szolgáltatásokat nyújtani belőle. A számítógép adta lehetőséget kihasználva, az adatbázisból egyfajta „szelektív forrástájékoztató” és irodalomkutatás szervezhető meg. Ahhoz, hogy ezek a szolgáltatások minél több potenciális felhasználóhoz eljuthassanak, továbbra is az a véleményem, mint 1991-ben volt, hogy a közművelődési, egyetemi és főiskolai könyvtárak bevonása a műszaki információ terjesztésébe, szolgáltatásába az egyetlen lehetőség az információk és a felhasználók közötti kapcsolat kiépítésére. Ez az erőfeszítés csatlakozhatna a már kiépült VIP-projekthez, de ebbe a lehetőség szerint minél több könyvtárat szeretnénk bevonni. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a könyvtárak a jelen helyzetben nem, vagy csak minimális összeggel tudnák támogatni a programot. Ezért az adatbázis építéséhez és a szolgáltatás elindításához minimálisan szükséges 8–10 millió Ft csak mecenatúrából és egyéb pályázatokból, vagy a könyvtárfejlesztési világbanki projekt segítségével tűnik előteremthetőnek. Sajnos, többszöri próbálkozásunk eddig még sikertelen volt. Kérem a kollégák véleményét, segítségét, ötleteit, hogy miként tudnánk ezt a programot minél hatékonyabbá tenni, illetve az elinduláshoz szükséges pénzt honnan tudnánk előteremteni.

Elképzelésünk szerint a könyvtárak az általunk előállított teljes adatbázist vagy annak kiválasztott profiljait ingyenesen kapnák meg gépi vagy papírhordozón. Egy megfelelő gyors képzés után ebből a helyi igényeket próbálnánk kielégíteni. A másolatok vagy fordítások iránti igényeket pedig ők juttatnák el az OMIKK-hoz. A konkrét igényeken túl azt is közvetíteni tudnánk,

hogy a felhasználók milyen típusú információk iránt érdeklődnek, s ezáltal orientálnák szerzeményezési és feldolgozó munkánkat.

Ez a szolgáltatásforma még a jelenlegi virtuális piacon is eredményesen működhetne, és elősegíthetné, hogy ez a piac az idő előrehaladtával az igényekhez egyre közelebb kerülő reális piaccá váljék. Sajnos, ez egyelőre csak elképzelés. Ha mihamarabb nem lesz belőle valóság, lehetetlenné válik a műszaki szakirodalom hazai feltárása és a belőle való szolgáltatás, továbbá a szakembergárda összetartása és átmentése egy olyan időszakra, amikor már tényleg igazi piac és igazi vevő lesz az informatikai területen is.

Két-három év múlva előállhat az a helyzet, hogy kialakul a piac vevő oldala, de akkorra már a másik, a szolgáltatói, eladói oldal nem fog létezni, és ezt a jelenleginél sokkal drágábban, rosszabb színvonalon kell majd újra létrehozni.

Az informatikus szakemberek szétszóródása, a szervezeti szolgáltatási formák folyamatos működésének, továbbfejlesztésének hiánya könnyen olyan helyzetet teremthet, amely ezen a területen is csak alkalmazói, közvetítői, nem pedig alkotó és értékteremtő tevékenységet tesz lehetővé az elkövetkező öt-tíz évben.

Utószóként hadd mondjam még el a következőket: Amikor elvállaltam, hogy a műszaki szekció *Egyetemi Könyvtárak és a külső felhasználók kapcsolata* című témájához korreferátumot próbálok összeállítani, már tudtam, hogy az én és néhány más, a területen dolgozó kollégám azon véleménye, amely szerint szükség van az ország nagy könyvtáraiban fellelhető külföldi szakirodalom magyar nyelvű feltárására, vitát fog gerjeszteni.

Felkészültem arra is, hogy pro és kontra érvek fognak elhangzani a papírhordozón, illetve füzet formában terjesztendő szolgáltatások szükségességéről, hasznosságáról az adatbázis típusúakkal szemben. Tudtam, szóba fog kerülni a nyelvi kérdés, a magyar keresőszavak használhatósága. Itt előadott szakmai meggyőződésem mellett két érvet lehet felhozni:

► Az új kis- és középvállalkozók jelenleg még korántsem rendelkeznek olyan nyelvismerettel, hogy az

angol szakmai zsargont is jól ismerve, a csak angol nyelvű adatbázisokat eredményesen használják.

► A magyar nyelvű információk termékek iránti kereslet – az OMIKK-tapasztalatok alapján forintban kifejezve – még mindig a 6–8 szorosa annak, mint amit a felhasználók az angol nyelvű online és CD-ROM adatbázisok felhasználásáért fizetnek. Mindemellett természetesen azt is tudjuk, hogy az általunk feltárt információ csak töredéke a világ információs forrásanyagaiban rejlőknek, de ez a töredék így legalább eljut mintegy 3 ezer hazai előfizetőhöz, tapasztalataink szerint hasznosul is. Úgy érezzük, ez az a tevékenység, amely igencsak érdemben járul hozzá ahhoz, hogy az OMIKK országos információs központi feladatait betöltse.

Ezért ért sokkolóan és teljesen váratlanul, amikor a hozzászólók között az elképzelés haszontalanságát, értelmetlenségét éppen az a kollégám ecsetelte, aki korábban a feltárási tevékenység megszervezésében és irányításában aktívan vett részt. Különösen az lepott meg, hogy a szakma elismert tekintélye önmagára hivatkozva nemcsak a szakirodalmi tájékoztatók, hanem az egész ilyen típusú tájékoztatás értelmét megkérdőjelezte.

Mert végül is mit célozna még ez a szolgáltatás? Két olyan területet, amely már kb. 10 éve probléma az OMIKK-ban:

► A korábbiakkal szemben (lásd SZAKMA) kiépülne egy tényleg használható adatbázis, igen széles szolgáltatási vertikummal.

► A könyvtári hálózattal kiépítendő kapcsolat segítségével az információk széles körben terjednének, és a kapcsolattartás révén a felhasználói igények is eljuthatnának az intézethez, amely orientálhatná az intézmény információs politikáját a gyarapítástól a feldolgozásig.

Lehet, hogy előadásomban mindezt nem sikerült tökéletesen megvilágítanom, de eddig végzett tevékenységünk fő célja az, hogy az a szakirodalmi feltáró munka, amelyet elődeink alapoztak meg, a változó körülmények között is megújuló formában, a modern technika felhasználásával tovább szolgálhassa a műszaki információ hasznosítóinak és terjesztőinek közös ügyét.

	OMIKK FORDÍTÓ IRODA 1088 Budapest, Múzeum u. 17. Telefon: 138-2874 Fax: 138-4924
<ul style="list-style-type: none">• MŰSZAKI FORDÍTÁS, LEKTORÁLÁS• TOLMÁCSOLÁS, SZÖVEGSZERKESZTÉS• SZAKIRODALOM BESZERZÉS• 30 NYELV, ORSZÁGOS HÁLÓZAT, REÁLIS ÁRAK	